

Є.А. Пінчук

**МОДЕРНІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР**

Приєднання України до Болонського процесу сприйняли в суспільстві порізному – політики здебільшого захоплено, освітянські чиновники відразу розпочали розробку методичних рекомендацій, керівники вищих навчальних закладів підпорували питання автономії університетів, у студентів пожвавлено виникали думки про відміну сесії, екзаменів, необов'язковість; у громадськості склалося враження, що ключова позиція Болонських вимог – уніфікація вищої освіти, придушення національних інтересів. Тож і у викладачів, і в суспільстві склалось упереджене ставлення до реформ галузі, що може негативно позначитись на наповненні реальним змістом політики інтеграції України в європейський освітній простір. Потрібна значна роз'яснювальна робота на місцях, яка досі, на жаль, малоефективна.

Передісторія Болонського процесу має глибоке символічне значення, адже саме в Болоні у XI ст. з'явився перший в Європі університет. Традиція створення єдиного освітнього простору виникла в епоху середньовіччя, коли вищі школи налагодили тісні міжнародні зв'язки. Престижно і модно було здобути освіту не в одному, а в кількох визнаних європейських університетах: чимало допитливих юнаків перетворювалися на вічних студентів у прямому сенсі цього слова, мандрували з країни в країну у пошуках нових знань. Скажімо, виходець з України міг кілька років навчатися в Києво-Могилянській академії, потім – у Парижі, Берліні, отримати диплом у Болоні, залишитися там же для викладацької діяльності або повернутися на батьківщину. Подібна доля спіткала нашого славного земляка філософа Григорія Сковороду і багатьох інших. Цікаво, що наш співвітчизник Юрій Дрогобич-Котермак, помандрувавши світом, став професором і ректором Болонського університету, учителем відомого Н. Коперника.

Отже, Україна має значний історичний досвід як активний об'єкт європейського освітнього простору. Інтеграційний процес у науці й освіті має два складники: формування співдружності провідних європейських університетів під егідою Великої хартії університетів (*Magna Charta Universitatum*) та об'єднання національних систем освіти і науки в європейський простір з єдиними вимогами, критеріями і стандартами. Головна мета процесу – консолідація зусиль наукової та освітянської громадськості й урядів країн Європи для істотного підвищення конкурентоспроможності європейської системи науки і вищої освіти у світовому вимірі, яка останні 15–20 років поступається американській системі, і для підвищення ролі цієї системи в суспільних перетвореннях.

Велика Хартія була підписана ректорами, які зібрались у Болоні 18 вересня 1988 року для відзначення 900-ї річниці Болонського університету. “Європа вже існує, її мешканці поділяють спільні інституції, до яких належать і університети, протягом століть. Університети є інтелектуальними центрами минулого та майбутнього, що мають спільні цілі та методологію здобуття знань – чи то практичних, чи теоретичних”, – з такою промовою виступили представники Болонського університету на святкуванні.

В основі інтеграційного процесу лежать три важливі документи: Велика хартія університетів, Лісабонська конвенція (1997 р.) про визнання кваліфікацій для системи вищої освіти європейського регіону, Сорбоннська декларація (1998 р.) про узгодження структури системи вищої освіти в Європі.

Для розвитку національних систем освіти необхідно, щоб у кожній країні діяли потужні методологічні центри, роль яких виконують провідні університети. Ця ідея стала основою створенню співдружності провідних університетів Європи, які повинні виступити в ролі новаторів, піонерів тих перетворень, за якими має йти вся Європа. Тому

Велика хартія університетів – результат пропозиції, з якою 1986 року Болонський університет звернувся до провідних університетів Європи. Ідею складання та підписання такого документа з ентузіазмом підтримала наукова, освітянська та політична еліта Європи.

На зустрічі в Болоні (1987 р.) делегати з 80 європейських університетів обрали раду з восьми членів – керівників провідних європейських університетів і представників Ради Європи – для розробки проекту Хартії. Під час урочистостей, присвячених 900-річчю Болонського університету ректори 430 університетів в присутності багатьох представників громадськості, урядовців і духовенства підписали Велику хартію. Вона окреслює фундаментальні принципи, якими мають керуватись університети, щоб забезпечити розвиток освіти та інноваційний рух у швидкозмінному світі. Метою документа є відзначення найважливіших цінностей університетських традицій і сприяння тісним зв'язкам між університетами Європи. Однак, оскільки він має універсальну спрямованість, його можуть підписувати й університети з інших регіонів світу. Хартія не була представлена політичною владою, вона розроблена у стінах університетів і спирається на фундаментальні цінності європейських університетських традицій, проте сприяє зв'язкам між вищими навчальними закладами всього світу, долучаючи до започаткованих процесів неєвропейські університети.

Конвенцію про визнання кваліфікацій стосовно вищої освіти в європейському регіоні (Лісабон, 1997 р.) розроблено і прийнято під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО. Її підписали 43 країни, у тому числі й Україна. Вона містить угоди про визначення основних термінів (доступ; прийом; оцінка вищих навчальних закладів і програм; оцінка індивідуальних кваліфікацій); повноважний орган з питань визнання; вищу освіту; вищий навчальний заклад; програму вищої освіти; період навчання; кваліфікацію (кваліфікація вищої освіти; кваліфікація, що дає доступ до вищої освіти); визнання; вимоги (загальні вимоги; особливі вимоги); компетенцію державних органів; основні принципи оцінки кваліфікації; визнання кваліфікацій, що дають доступ до вищої освіти; визнання періодів навчання; визнання кваліфікацій вищої освіти; визнання кваліфікацій біженців, переміщених осіб та осіб, що знаходяться в становищі біженців; інформацію про оцінку вищих навчальних закладів і програм; інформацію з питань визнання; механізми здійснення. Лісабонська угода декларує наявність та вагомість різноманітних освітніх систем і має на меті створення умов, за яких велика кількість людей, скориставшись усіма перевагами і здобутками національних систем освіти і науки, зможе бути мобільними на європейському ринку праці.

25 травня 1998 року чотири європейські міністри підписали в Парижі (Сорбонна) спільну декларацію, спрямовану на гармонізацію національних систем вищої освіти. Її основні положення: формування відкритого європейського простору у сфері вищої школи; надання провідної ролі університетам у розвитку європейського культурного простору; міжнародне визнання та міжнародний потенціал систем вищої освіти, безпосередньо пов'язаний з прозорістю та легкістю для розуміння дипломів, ступенів і кваліфікацій; орієнтація переважно на двоступеневу структуру вищої освіти (бакалавр, магістр) як умова підвищення конкурентоспроможності європейської освіти і визнання; використання системи кредитів (ECTS); міжнародне визнання першого ступеня вищої освіти (бакалавр); надання випускникам першого ступеня права вибору подальшого навчання, щоб отримати диплом магістра (коротший шлях) або доктора (довший шлях) у послідовному режимі; підготовленість магістрів і докторів до науково-дослідницької діяльності; підтвердження Лісабонської конвенції; пошук шляхів ратифікації набутих знань і оптимальних можливостей для визнання дипломів і вчених ступенів; стимулювання процесу вироблення єдиних рекомендацій для досягнення зовнішніх визнань дипломів і кваліфікацій та працевлаштування випускників; зближення спільних структур виданих дипломів і циклів (ступенів, етапів, рівнів) навчання; консолідація позиції Європи у світі, постійне вдосконалення й оновлення освіти, доступної всім громадянам ЄС.

Болонський процес на рівні держав започатковано 19 червня 1999 р. в Болоньї підписанням 30 міністрами освіти від імені своїх урядів Болонської декларації. Цим актом країни-учасниці узгодили спільні вимоги, критерії та стандарти національних систем вищої освіти і домовилися про створення єдиного європейського освітнього та наукового простору до 2010 року. Болонська і Сорбоннська декларації мають кілька важливих рис. По-перше, їх об'єднує одна кінцева мета – поступове створення єдиного європейського простору вищої освіти. По-друге, підхід до справи, що передбачає спільні зусилля міністрів і представників вищої освіти. По-третє, обидва документи віддають перевагу структурі перед змістом і більше зосереджуються на “кваліфікаціях”, ніж на дипломах вищої школи (“бакалавр”, “магістр” та ін.). По-четверте, можливо, уперше ці два документи звертають увагу на міжнародну конкурентоспроможність європейської вищої освіти. Після прийняття Сорбоннської декларації відбулися гарячі дискусії з проблем сумісності та гармонізації у вищій освіті. Було багато збентежених відгуків з приводу начебто прийняття системи вищої освіти, що передбачає 3-, 5- і 8-річні терміни навчання, хоча формально Декларація цього не рекомендувала. Також висловлювались занепокоєння щодо намагань нав'язати єдину модель, яка загрожуватиме різноманіттю вищої освіти Європи.

Таким чином, зміст декларації зводиться до таких практичних кроків:

- введення системи двохетапної вищої освіти: базової (бакалаврат) і повної (магістратура); доступ до другого етапу потребує завершення першого. Ступінь, що надається після закінчення першого етапу, визначається на європейському ринку праці як достатній рівень кваліфікації;
- введення системи кредитних одиниць (наприклад, ECTS) як засобу підвищення мобільності студентів. Кредитні одиниці можуть діяти на всіх рівнях вищої освіти, включаючи неперервну освіту, за умови їх визнання навчальними закладами на основі принципу добровільності;
- з метою забезпечення працевлаштування випускників університетів на європейському ринку праці та підвищення конкурентоспроможності системи вищої освіти видаватимуться взаємоузгоджені й уніфіковані додатки до дипломів для введених рівнів вищої освіти, які зрозумілі, прозорі та зіставні між собою на всьому європейському (Болонському) просторі;
- стимулювання мобільності та створення умов для вільного переміщення студентів, викладачів, науковців, менеджерів освіти в межах Болонського простору;
- розвиток європейської співпраці у сфері контролю якості вищої освіти з метою напрацювання зіставних критеріїв і методологій;
- підсилення європейського виміру вищої освіти, перш за все у сферах наукових досліджень, і проектування нових, конкурентоспроможних освітніх програм.

Відомі європейські аналітики з вищої освіти Гай Хог (Guy Haug) і Крістейн Таух (Christain Tauch) в аналізі Болонського процесу зазначили, що його майбутнє визначають два фундаментальних принципи. По-перше, студенти Європи повинні мати право отримувати освітньо-професійні рівні, які будуть ефективно використовуватися не лише в тих країнах, де вони їх отримали, а й у всій Європі. По-друге, головний обов'язок університетів і урядів країн Європи – вжити всіх необхідних заходів для забезпечення студентів відповідними до загальних вимог кваліфікаціями.

Сьогодні до Болонського процесу залучено багатьох фізичних та юридичних осіб. Склад учасників постійно розширюється. Це збільшує шанси на успіх процесу, але, зрозуміло, не полегшує вирішення завдань, спрямованих на досягнення його цілей. Болонський процес іноді називають процесом консалтингу зі зближення політиків і провайдерів, студентів і роботодавців. Це – “сузір'я” виробників вищої освіти, її користувачів та менеджерів, або форма загальноєвропейського соціального діалогу. Від відповідальних осіб на всіх рівнях вимагають ґрунтовних знань сучасних ролі та потреб

вищої освіти в наростаючому динамізмі змін і умов невизначеності, що поширюються. Зарубіжні експерти вважають головним в Болонському процесі діяльність незалежних агентств поза офіційними структурами. Саме вона є сутністю змін. Найбільш інноваційним їх елементом є діалог між урядовими колами і спільнотою вищої школи.

Університети та інші вищі навчальні заклади – суб'єкти, а не об'єкти формування постболонського простору. Активно долучається до процесу національні студентські спілки Європи. На зустрічі міністрів у Празі схвалено ініціативу європейських студентів щодо їх участі у структурній реформі як “компетентних, активних і творчих партнерів”. Гетеборзька декларація (2001 р.) проголошує, що “участь студентів у Болонському процесі є одним із ключових кроків до постійного і більш упорядкованого залучення студентів у всі структури, що приймають рішення, та в дискусійні форуми з питань вищої освіти на громадському рівні”. Конструктивні агенти розпочатої реформи такі: Асоціація європейських університетів; Європейська асоціація університетів (EAU), створена в Болоні 2000 року; Національні студентські спілки Європи (ESIB); Європейська асоціація міжнародної освіти (EAIE); Конфедерація спілок ректорів ЄС; Союзи ректорів Данії, Іспанії; Асоціація студентів Австрії; Французький національний фонд освіти у сфері управління (FNEGE); Асоціація політичних інститутів Фінляндії; Європейське товариство інженерної освіти (SEFI); Європейська асоціація вищих навчальних закладів – коледжів, політехнічних інститутів та вищих навчальних закладів професійної освіти (EURASHE); Генеральна дирекція ЄС з освіти та культури; Університет м. Саламанки; Європейська мережа організації контролю якості (ENQA); робочі групи мережі NARIC/ENIC за підсумками Болонської декларації тощо.

У Празі у травні 2001 р. представники 33 країн Європи підписали комюніке, в якому підтвердили свою позицію щодо цілей, визначених Болонською декларацією; вони високо оцінили активну участь у процесі Європейської асоціації університетів (EUA) і національних студентських спілок Європи (ESIB); відзначили конструктивну допомогу з боку Європейської комісії та висловили свої зауваження щодо подальшого процесу, беручи до уваги різні цілі Болонської декларації. На саміті було виділено важливі елементи Європейського простору вищої освіти: постійне навчання протягом усього життя; мотивоване залучення студентів до навчання; сприяння підвищенню привабливості та конкурентоспроможності Європейського простору вищої освіти для інших регіонів світу (зокрема, аспекти транснаціональної освіти).

У Берліні (вересень 2003 р.) за участю 41 країни прийнято принципово нове рішення – поширення загальноєвропейських вимог і стандартів на докторські ступені. Акцентовано увагу на потребі сприяти європейському простору вищої освіти. Розроблено додаткові модулі, курси та навчальні плани з європейським змістом, відповідною орієнтацією й організацією. Наголошено на важливій ролі, яку мають відігравати вищі навчальні заклади, щоб зробити реальністю навчання протягом усього життя. Зазначено, що європейський простір вищої освіти та європейський простір дослідницької діяльності – дві взаємопов'язані частини спільноти знань і два основних принципи суспільства, заснованого на знаннях. Усвідомлюючи необхідність створення більш тісних зв'язків між ENEA і ERA у Європі знань та важливість дослідження як складової частини вищої освіти на території Європи, міністри вважають за необхідне додати докторський рівень як третій шабель Болонського процесу. Установлено, що в країнах – учасниках Болонського процесу – має бути один докторський ступінь – “доктор філософії” у відповідних сферах знань (природничі науки, соціогуманітарні, економічні та ін.). Вони також підкреслюють важливість дослідження, дослідницького навчання і підтримки міждисциплінарності в досягненні та поліпшенні потрібного рівня якості вищої освіти й у збільшенні конкурентоспроможності вищої європейської освіти. Міністри закликають до збільшення мобільності на докторському і постдокторському рівнях та спонукують зацікавлені навчальні заклади посилити співробітництво в рамках навчання на

здобуття докторського ступеня і підготовки молодих дослідників. Міністри розуміють, що на шляху досягнення цих цілей є перешкоди, які вищі навчальні заклади поодиночі не в змозі подолати. Необхідна вагома підтримка, у тому числі фінансова, та відповідні рішення національних урядів і європейських організацій.

Відтак, міністри заявляють про необхідність підтримати мережі, утворені на докторському рівні, з їх подальшим удосконаленням задля становлення однієї з визначальних ознак загальноєвропейського простору вищої освіти. Наступний саміт Болонського процесу проведено у травні 2005 р. у Бергені (Норвегія). Було запрошено ще 4 країни (Арменія, Азербайджан, Молдова та Україна) у якості нових країн – учасниць Болонського процесу. Таким чином, загальна кількість учасників Болонського процесу зросла до 45. Було також прийняте рішення розширити коло консультативних членів Болонського процесу за рахунок Пан'європейської структури міжнародної освіти (Education International (EI) Pan-European Structure), Європейської асоціації забезпечення якості вищої освіти (European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA)) та Спільки конфедерацій промисловців і роботодавців Європи (the Union of Industrial and Employers' Confederations of Europe (UNICE)). Бергенська зустріч підтвердила зміну дій із створення планів на майбутнє на практичне втілення у життя, а саме: прийняття спільної структури кваліфікаційних рівнів Зони європейської вищої освіти з обов'язковою розробкою національних структур кваліфікаційних рівнів до 2010 року – початок робіт із даного питання призначено на 2007 рік; прийняття директив та стандартів забезпечення якості, створення запиту до ENQA, EUA, ESIB, EURASHE щодо розробки подальших пропозицій, що стосуються запропонованої реєстрації агенцій забезпечення якості; подальше наголошення на важливості соціального виміру вищої освіти, що включає академічну мобільність (але не лімітується нею); необхідність взаємодії між Зоною європейської вищої освіти та іншими частинами світу (“зовнішній вимір”).

На всіх етапах Болонського процесу проголошено, що він є добровільним, полісуб'єктивним, гнучким, відкритим, поступовим, багатовекторним і ґрунтується на цінностях європейської освіти і культури, що не нівелює національні особливості освітніх систем різних країн Європи. Отже, в рамках Болонського процесу було сформульовано шість ключових позицій:

1. Введення двоциклового навчання. Фактично пропонується ввести два цикли навчання: 1-й – до одержання першого академічного ступеня і 2-й – після його одержання. При цьому тривалість навчання на 1-му циклі має бути не менше 3 і не більше 4 років. Навчання впродовж другого циклу може передбачати отримання ступеня магістра (через 1 – 2 роки навчання після одержання 1-го ступеня) та/або докторського ступеня (за умови загальної тривалості навчання 7 – 8 років).

2. Запровадження кредитної системи. Пропонується запровадити у всіх національних системах освіти систему обліку трудомісткості навчальної роботи в кредитах. За основу необхідно прийняти ECTS (Європейська система перезарахування кредитів (заликових одиниць трудомісткості)), зробивши її нагромаджувальною системою, здатною працювати в рамках концепції “навчання впродовж усього життя”.

3. Контроль якості освіти. Передбачає організацію незалежних від національних урядів і міжнародних організацій акредитаційних агентств. Оцінка буде ґрунтуватися не на тривалості чи змісті навчання, а на знаннях, уміннях і навичках, що отримали випускники. Одночасно будуть встановлені стандарти транснаціональної освіти.

4. Розширення мобільності. На основі виконання попередніх пунктів передбачається істотний розвиток мобільності студентів. Окрім того, ставиться питання про розширення мобільності викладацького й іншого персоналу для взаємного збагачення європейським досвідом. Передбачається зміна національних законодавчих актів у сфері працевлаштування іноземців.

5. Забезпечення працевлаштування випускників. Одним з важливих положень Болонського процесу є орієнтація вищих навчальних закладів на кінцевий результат: знання й уміння випускників повинні бути застосовані і практично використані на користь усієї Європи. Усі академічні ступені й інші кваліфікації мають бути затребувані європейським ринком праці, а професійне визнання кваліфікацій має бути спрощене. Для забезпечення визнання кваліфікацій планується повсюдне використання Додатка до диплома, який рекомендований ЮНЕСКО.

6. Забезпечення привабливості європейської системи освіти. Одним із головних завдань, що має бути вирішене в рамках Болонського процесу, є залучення в Європу великої кількості студентів з інших регіонів світу. Вважається, що введення загальноєвропейської системи гарантії якості освіти, кредитної системи накопичення, легкодоступних кваліфікацій тощо сприятиме підвищенню інтересу європейських та інших громадян до вищої освіти.

При загальній підтримці інтеграційних процесів у сфері освіти, шість принципів Болонської декларації є предметом жвавих дискусій серед фахівців. Як і в Україні, в західноєвропейських країнах існують різні точки зору на необхідність модернізації освітніх систем. Це прихильники так званої ліберальної та соціальної концепції. Ліберальна концепція знаходить своє відображення у самій суті Болонської декларації. Представники ж соціальної концепції висловлюють сумніви в ефективності майбутнього реформування освітніх систем до повного забезпечення необхідності передбачених Болонською угодою змін існуючих систем професійної підготовки в галузі освіти. Деякі престижні європейські ВНЗ (Кембрідж, Паризький інститут політичних наук та ін.) оголосили відмову від участі в даному процесі.

Основні причини його неприйняття є такими. 1. Національні системи освіти в європейських державах створювалися століттями і, як правило, є достатньо консервативними. 2. Існує небезпека руйнування усталених традицій і унікальності освітніх систем. 3. Модернізація освіти відповідно до принципів Болонського процесу в кожній країні вимагатиме значних фінансових витрат при тенденції скорочення фінансування соціальної сфери. 4. Досягнення зіставленості освітніх стандартів і програм, загальних принципів Болонської декларації у побудові професійної підготовки фахівців, що дають можливість отримати дипломи єдиного європейського зразка, вимагає значних часових та інтелектуальних ресурсів. 5. Бакалаврат передбачає підготовку однієї спеціальності протягом 3 – 4 років, що знижує рівень освіти і соціальну захищеність випускників ВНЗ. 6. Гармонізація і адаптація освітніх програм, їх приведення у відповідність з загальноєвропейськими стандартами можуть призвести до ослаблення автономності і свободи, чим так дорожать університети у всьому світі.

Отже, не слід ідеалізувати Болонський процес: він нерівномірний, суперечливий, складний, його цілі дуже гіпотетичні. Як приєднання, так і неприєднання до нього мають свої переваги і ризики. Втім з урахуванням усіх “за” і “проти” для країн, які ставлять за мету економічний і суспільний розвиток і, зрештою, вступ до Європейського Союзу, альтернативи Болонському процесові немає. Аналіз суспільної думки в країнах, що підписали Болонську декларацію, дає змогу стверджувати, що більшість спеціалістів у галузі освіти підтримують її принципи і проводять інтенсивні консультації щодо напрямів і засобів їх практичної реалізації. Створення єдиного освітнього простору після підписання Болонської декларації у країнах, що підписали, іде досить інтенсивно. На основі аналізу звітів міністрів освіти цих країн, проведених конференцій, симпозиумів стає можливим виокремити погоджені більшістю європейських країн підходи до реалізації Болонських угод.

Отже, Болонський процес – це процес структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах. Його метою є створення до 2010 року євро-

пейського наукового й освітнього простору задля підвищення спроможності випускників до працевлаштування, посилення мобільності громадян на європейському ринку праці, підняття конкурентоспроможності європейської вищої школи.

В Україні відповідно до ст. 30 Закону України “Про освіту” і Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 20 січня 1998 р. № 65, структура вищої освіти містить такі освітньо-кваліфікаційні рівні: “молодший спеціаліст”, “бакалавр”, “спеціаліст”, “магістр”. Рівень молодшого спеціаліста забезпечують технікуми, училища, інші вищі навчальні заклади першого рівня акредитації; бакалавра – коледжі, інші вищі навчальні заклади другого рівня акредитації; спеціаліста і магістра – вищі навчальні заклади третього і четвертого рівнів акредитації.

Виходячи із структури вищої освіти, її перший ступінь передбачає здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня “молодший спеціаліст”; другий – “бакалавр” (базова вища освіта); третій – “спеціаліст”, “магістр” (повна вища освіта). Отже, освітньо-кваліфікаційна система вищої освіти України максимально наближена до структури ступенів більшості країн Європи, однак переобтяжена рівнями молодшого спеціаліста і спеціаліста. Достатньо аргументованою та організаційно нескладною, без суттєвої зміни змісту підготовки є трансформація рівня “молодшого спеціаліста”, зазвичай, у фахову професійну підготовку із присвоєнням виробничої кваліфікації (професії) або, в окремих випадках, у бакалаврську підготовку. Щодо рівня “спеціаліст”, логічною є його трансформація у підготовку “бакалавра” з посиленням фахової підготовки останнього для повного кваліфікаційного визнання.

Вищі навчальні заклади певного рівня акредитації можуть здійснювати підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями, які забезпечують навчальні заклади нижчого рівня акредитації. В системі вищої освіти функціонують вищі навчальні заклади державної та інших форм власності. Вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки в Україні встановлюються Державними стандартами освіти, які є сукупністю норм, що визначають вимоги до освітнього, освітньо-кваліфікаційного рівня. Державні стандарти освіти розробляються з кожного напрямку підготовки (спеціальності) для різних освітньо-кваліфікаційних рівнів.

Сьогодні в Україні гостро стоїть питання: як можна забезпечити якість підготовки, якщо в кожному другому з майже чотирьохсот університетів практично не ведуться серйозні наукові дослідження? Мабуть, це одна із причин, чому жоден з наших університетів не увійшов до рейтингового списку п’ятисот університетів світу, а більшість з них просто невідомі за кордоном. До першочергових завдань належить і вирішення проблеми з “псевдоосвітою” (велика кількість приватних неефективних навчальних закладів), створення ефективної мережі університетської освіти, що вже багато років турбує наше суспільство. На сьогодні 233 ВНЗ III – IV рівнів акредитації державної форми власності перебувають у підпорядкуванні 24 міністерств і відомств, а 114 – приватні. Крім самих вищих закладів освіти, в країні діють ще майже тисяча філіалів. Міжнародний досвід показує, що переважаючим завжди був і є державний сектор. Так, в Японії з 446 ВНЗ лише 96 є недержавними, тобто статус державних мають майже 80 % навчальних закладів. У Франції з 77 університетів – лише 5 приватних, у Німеччині визнаних державою приватних установ, які мають статус університету, є лише 5, а 318 – державні. Незмінним є цей принцип і для Австрії. У секторі вищої освіти цієї країни є лише державні ВНЗ. В Іспанії університетська освіта надається в 35 навчальних закладах, 4 з яких – приватні, хоча вони є університетами римсько-католицької церкви й субсидуються державою.

В усіх розвинених країнах медичні, педагогічні та сільськогосподарські ВНЗ переважно державні. Тож, аналогів відповідної кількості ВНЗ у світі не існує. При такій кількості українських вищих навчальних закладів все нерідко зводиться до примітивної черги за дипломами. Логічно постає запитання: яка державна доцільність такої складної

і малоефективної системи вищої освіти? Таким чином, впливає й інший аспект проблеми мережі державних та приватних вищих навчальних закладів – їх надмірна кількість і мала потужність. Характерним є і процес подрібнення організаційної структури ВНЗ, зростає кількість факультетів, кафедр, інших підрозділів, у тому числі нечисленних. Слід здійснити оптимізацію організаційної структури закладу, створити потужні структурні підрозділи, що здатні ефективно і результативно вести навчальний процес у поєднанні з науковою діяльністю. Необхідно ширше практикувати трансформацію структури кафедр шляхом об'єднання нечисленних, що проводять навчально-виховну і методичну діяльність з кількох споріднених спеціальностей, спеціалізацій чи навчальних дисциплін і здійснюють науково-дослідну чи науково-технічну діяльність за певним напрямом.

Отже, першочергове завдання – об'єднання університетів, яке дає економію ресурсів, створення потужних осередків науки. Потребує докорінного перегляду і методологія надання вищим навчальним закладам статусу національних, яких на сьогодні вже 82. Окремі з національних університетів втратили темпи розвитку і мають показники, що не відповідають вимогам часу.

Елементи кредитно-модульного навчання з 2005/2006 навчального року запроваджено в усіх ВНЗ України. Паралельно із впровадженням кредитно-модульної системи потребує свого вирішення питання оновлення змісту вищої освіти, формування переліку спеціальностей і кваліфікацій, що узгоджувався би з принципами, які розробляє європейська спільнота. Перелік кваліфікацій є одним із найскладніших документів, бо потребує міжвідомчої скоординованості дій. Для прикладу, у країнах Західної Європи кількість напрямів підготовки (бакалаврат) коливається в межах 20 – 24 назв; у Російській Федерації на сьогодні 32 напрями підготовки (бакалаврів) та 395 спеціальностей, у Франції – 24. Без адекватних змін нашого Переліку Україна не зможе забезпечити визнання дипломів бакалавра з багатьох напрямів підготовки. Тому освітянам слід активно долучитися до цієї роботи саме зараз. Формування нового Переліку повинно відбуватися паралельно з вирішенням досить складної проблеми: введення двоступеневої вищої освіти: бакалавр, магістр.

Отже, враховуючи незворотність Болонського процесу, ми маємо усвідомлювати, що для нашої системи вищої освіти він є дуже непростим. Нам важче, ніж будь-якій іншій країні, яка не має таких глибинних традицій у галузі фундаментальної природничої й інженерної освіти, приєднатися до багатьох загальноєвропейських рішень, нівелюючи власні багатовікові наробки у цій галузі. Тому нові виклики ми повинні прийняти, не тільки переносючи на наше підґрунтя досвід інших держав, але й пропонуючи європейському співтовариству свої доробки, досягнення, пропозиції, своє бачення проблем. Тобто слід досягти гармонійного поєднання європейських інновацій і кращих вітчизняних традицій. Але ми повинні відверто визнати, що за останні роки у сфері вищої освіти України, особливо технічної, накопичилися складні проблеми, вирішення яких залишається на порядку денному, навіть незважаючи на наявність чи відсутність таких факторів, як Болонський процес.

Нашій вищій школі в контексті Болонського процесу слід вирішити такі завдання:

- ◆ привести у відповідність вимогам Болонської декларації Закон України “Про вищу освіту” у частині визначення змісту і статусу освітньо-кваліфікаційних рівнів;
- ◆ привести у відповідність класифікацію вчених ступенів та Перелік кваліфікацій, які використовуються на ринку праці, у тому числі європейському;
- ◆ визначити витрати часу студента певного рівня розвитку на адекватне вивчення навчального матеріалу в обсязі модуля, тобто ув'язати навчальні модулі з кредитами;
- ◆ розробити методiku розрахунку педагогічного навантаження викладачів вищої школи в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу та навчального навантаження студента, а також взаємозв'язок між ними;

- ◆ розробити та затвердити нормативно-правові акти щодо регулювання діяльності викладацького персоналу та студентського контингенту вищої школи в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу;
- ◆ розробити та затвердити нормативно-правові акти щодо впровадження тестових технологій об'єктивного педагогічного контролю знань тих, хто навчається;
- ◆ розробити та затвердити нормативно-правові акти щодо сертифікації на відповідність, у процесі якої встановлюється рівень компетентності індивіда і його відповідність соціальним ролям, на які він претендує;
- ◆ розробити та затвердити нормативно-правові акти щодо селекції індивідів для виконання конкретних соціальних ролей на основі їх професійної придатності, здатності і готовності.

Для вищої школи України в контексті Болонського процесу необхідно розробити та законодавчо урегулювати процедуру контролю якості та акредитації, а також посилення міжнародної конкурентоспроможності випускників вищої школи України.

Список літератури: 1. Доповідь міжнародної комісії з освіти, надана для ЮНЕСКО, "Освіта: прихований скарб". - М.: ЮНЕСКО, 1997. 2. Болонський процес: наростаюча динаміка різноманіття / Документи міжнародних форумів і думки європейських експертів / Під ред. В.І. Байденко. – М.: Дослідницький центр проблем якості підготовки фахівців, 2002. 3. Конвенція про визнання кваліфікацій, що відносяться до вищої освіти, в європейському регіоні. – Лісабон, 1997. 4. Закон України "Про вищу освіту". 5. Болонський процес в Україні: Наук.-метод. збірник. – Вип. 45, ч. 1 / Ред. В.Г. Кремень; Наук.-метод. центр вищої освіти. – К., 2005. 6. Інноваційний розвиток освіти в стратегії "українського прориву" В. Андрущенко // Вища освіта України, 2008. 7. http://www.oecd.org/document/43/0,2340,en_2649_33703_33703_2505195_1_1_1_1,00.html (OECD). 8. [http://www.wordiq.com/definition/Bologna_process_\(definition_of_the_concept\)](http://www.wordiq.com/definition/Bologna_process_(definition_of_the_concept)). 9. http://www.eua.be/eua/en/policy_bologna.jsp (EUA). 10. <http://www.enqa.nwt/bologna.lasso> (ENQA). 11. http://www.eaie.nl/about/bologna_eaie.asp (EAIE).

Е. А. Пинчук

МОДЕРНИЗАЦИЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ИНТЕГРАЦИИ В ЕВРОПЕЙСКОЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО

В статье освещаются основные проблемы образовательной системы Украины, затрагиваются вопросы построения новой модели управления национальной образовательной системой, коррелирующей с инновационным характером видоизмененной системы образования, которое отвечает Болонским принципам.

Y. Pinchuk

MODERNIZATION OF HIGHER SCHOOL OF UKRAINE IS IN THE CONDITIONS OF INTEGRATION IN EUROPEAN EDUCATIONAL SPACE

The basic problems of the educational system of Ukraine are regarded in the article, the author considers the matters of constructing the new model of management of the national educational system, which correlates with innovative character of the modified system of education which meets requirements of the Boulogne principles.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2009